

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=25210. 16. *Про порядок організації і проведення мирних заходів*: проект Закону України, розроблений Кабінетом Міністрів України, реєстраційний № 2450 від 6 травня 2008 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32431

УДК 342.1

О. І. КЛИМЕНКО

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА МИРНІ ЗІБРАННЯ

Проаналізовано зміст, ознаки та елементи забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання. Приведено аналіз різних позицій авторів щодо поняття забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина. Проаналізовано забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання за допомогою кількох елементів: нормативної основи, інституційної та організаційних елементів.

Ключові слова: *забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання, правова держава, основні права і свободи людини та громадянина.*

Клименко А. И. *Понятие и содержание обеспечения конституционного права граждан Украины на мирные собрания*

Проаналізовані содержание, признаки и элементы обеспечения конституционного права граждан Украины на мирные собрания. Приведен анализ различных позиций авторов относительно понятия обеспечения конституционных прав и свобод человека и гражданина. Проанализировано обеспечение конституционного права граждан Украины на мирные собрания с помощью нескольких элементов: нормативной основы, институциональной и организационных элементов.

Ключевые слова: *обеспечение конституционного права граждан Украины на мирные собрания, правовое государство, основные права и свободы человека и гражданина.*

Alexander I. Klymenko. *The concept and content of the constitutional right of citizens of Ukraine to peaceful assembly*

The article analyzes the content, characteristics and elements of the constitutional right of citizens of Ukraine to peaceful assembly. The analysis of different perspectives of authors for the notion of constitutional rights and freedoms of man and citizen. In addition, the Constitutional right of citizens of Ukraine to peaceful assembly analyzed by several elements: regulatory framework, institutional and organizational elements.

Key words: *Constitutional right of citizens of Ukraine to peaceful assembly, rule of law, fundamental rights and freedoms of man and citizen.*

Поняття і зміст забезпечення усіх прав, свобод та обов'язків (включаючи і конституційні) неодноразово досліджувалися у юридичних доктринальних дже-релах. Категорія «забезпечення прав людини» досліджувалася в Україні у сфері

© *КЛИМЕНКО Олександр Ігорович* – аспірант Національної академії внутрішніх справ, начальник відділу Державної реєстраційної служби України

законодавчої, виконавчої, судової гілок влади. Наприклад, В.Б. Авер'янов у розуміння забезпечення прав людини виконавчою владою покладає реалізацію нею функцій щодо: 1) створення належних умов для повноцінної реалізації громадянами своїх прав і свобод; 2) надання населенню багатоманітних управлінських послуг; 3) здійснення своєрідного «внутрішнього» контролю за виконанням управлінськими органами, їх посадовими особами покладених на них обов'язків щодо забезпечення прав і свобод людини; 4) вжиття відповідних заходів адміністративного реагування у разі оскарження громадянами рішень та дій, які порушують їх права і свободи¹.

Досліджуючи забезпечення прав і свобод особи, К.Г. Волинка включає до нього усі напрями діяльності й способи сприяння у їх здійсненні (повагу, дотримання, визнання, гарантування, охорону і захист). До захисту вона включає відновлення порушеного права і притягнення винного до відповідальності².

До змісту забезпечення конституційних свобод людини і громадянина А.Ю. Олійник відносить: а) створення сприятливих умов для здійснення конституційного права; б) охорону конституційного права від можливих правопорушень; в) захист конституційного права у випадку, коли є факт правопорушення; г) відновлення порушеного права та відшкодування збитків³.

Отже, з огляду на вищенаведений аналіз різних позицій авторів щодо поняття забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина слід зазначити, що діяльність органів держави і суб'єктів громадянського суспільства забезпечує реальну можливість носіїв суб'єктивного права користуватися соціальними благами, які включаються до змісту такого права.

Серед усіх вищенаведених позицій авторів щодо тлумачення понятійної категорії «забезпечення прав і свобод людини і громадянина», найближчою та такою, що нам імпонує, є позиція А.Ю. Олійника. До тлумачення цього поняття автор включає ті важливі компоненти, які, на нашу думку, дають належну характеристику досліджуваній категорії. Більш того, таке пояснення створює розуміння про дану категорію як про цілісне явище. Нині в Україні не існує єдиного підходу до розуміння терміна «забезпечення». На конституційному рівні вперше в Україні поняття «забезпечення прав і свобод людини і громадянина як головний обов'язок держави» було закріплено в ст. 3 чинного Основного Закону України. Відтоді значна частина авторів активно включилася у процес дослідження терміна «забезпечення» на різних рівнях гарантування та реалізації конституційних та інших прав людини і громадянина. Українські та зарубіжні автори частково дослідили питання забезпечення усіх конституційних прав і свобод, їх окремих груп та окремих прав і свобод людини і громадянина. Проте поняття і зміст забезпечення українською державою і громадянським суспільством конституційного права громадян України на мирні зібрання в Україні ще ніким детально не досліджувалося.

Як відомо, побудова правової держави передбачає гарантування та реалізацію основних прав і свобод людини та громадянина. Серед політичних прав і свобод чільне місце посідає забезпечення права громадян на мирні зібрання. Станом на сьогодні реалізація права на мирні зібрання в Україні регулюється ст. 39 Конституції України та низкою міжнародних документів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема ст. 11 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод.

З огляду на викладене, в широкому розумінні поняття «забезпечення конституційного права людини і громадянина на мирні зібрання» здійснюється за допо-

могою двох елементів: нормативної основи (сукупність правових засобів) та інституційного, організаційного елементів (структури та діяльності відповідних органів держави і суб'єктів громадянського суспільства). Нормативною основою механізму забезпечення конституційного права людини і громадянина на мирні зібрання є конституційні норми та конкретизуючі норми поточного законодавства, за допомогою яких здійснюється закріплення загальних, формально визначених правил поведінки, покликаних забезпечити єдиний порядок та стабільність регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення права людини на мирні зібрання шляхом створення, зміни чи відміни правових норм, визначення сфери їх дії та кола учасників. Суть нормативної основи у механізмі забезпечення права людини і громадянина на мирні зібрання визначається тим, що саме вона дає цьому механізму правове життя, наділяючи його відповідними юридичними формами як джерело пізнання та орієнтування у правовому полі. Конституційне право громадян на мирні зібрання належить до політичних прав, причому містить у собі гарантії від свавілля як з боку окремих осіб, так і держави зокрема. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони та захисту конституційних прав і свобод громадян, тобто можливості публічного вираження ними своїх поглядів та переконань.

Отже, щоб визначити поняття забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання, слід сформулювати його ознаки. Такими ознаками, на нашу думку, є: а) діяльність міжнародних і внутрішніх українських структур держави і громадянського суспільства; б) закріпленість міжнародними нормами і внутрішнім національним правом; в) спрямованість на створення сприятливих умов, охорону та захист і поновлення конституційного права громадян України на мирні зібрання; г) гарантування здійснення конституційного права громадян України на мирні зібрання.

Отже, забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання – це закріплена нормами міжнародного і національного права діяльність міжнародних і внутрішніх українських структурних державних органів і суб'єктів громадянського суспільства, що спрямована на створення сприятливих умов, охорону та захист і поновлення конституційного права громадян України на мирні зібрання з метою гарантування їх здійснення.

До змісту забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання відносимо: а) створення сприятливих умов для здійснення конституційного права громадян України на мирні зібрання; б) охорону конституційного права на мирні зібрання від можливих правопорушень; в) захист конституційного права на мирні зібрання у разі, коли є факт правопорушення; г) відновлення порушеного конституційного права громадян України на мирні зібрання і відшкодування завданих збитків.

Відновлення порушеного права на мирні зібрання та відшкодування збитків здійснюється у судовому порядку. Згідно з проектом закону № 2450 особи, які порушили встановлений порядок проведення мирного заходу, несуть відповідальність згідно із законом. Майнова шкода, заподіяна під час проведення мирного заходу державі, територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах, об'єднанням громадян, підприємствам, установам, організаціям або фізичним особам, підлягає відшкодуванню організаторами (організатором) в установленому законом порядку⁴.

На сьогодні у платформах і програмах переважної більшості політичних течій та партій в Україні побудову правової держави визначено як одну з основних

стратегічних цілей. Однак абстрактно сформульована мета обов'язково передбачає вироблення практичних заходів для її досягнення, розроблення програми предметних дій, яка розрахована у часі й орієнтована на конкретні соціальні обставини. А вони нині складаються так, що, крім побудови правової держави, в сучасній Україні треба будувати державу соціальної орієнтації, де «соціальна держава» означає розширення обов'язків держави – від забезпечення внутрішнього порядку і зовнішньої безпеки до відповідальності за добробут громадян. Як наголошують учені, така держава передбачає наявність певного комплексу соціальних прав громадян і певний рівень соціальної захищеності. Ми ведемо до того, що політичні партії є тими суб'єктами елементами, без яких забезпечення конституційного права громадян на мирні зібрання не може бути повним. Їх діяльність можна розглядати у двох напрямках. По-перше, це безпосередня участь у мирних зібраннях; по-друге, це створення умов для проведення мирних заходів. До такого типу суб'єктів треба віднести і громадські організації. Громадською організацією є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян. Належність чи неналежність до об'єднання громадян не може бути підставою для обмеження прав і свобод або для надання державою будь-яких пільг і переваг. Вимога про зазначення в офіційних документах членства (участі) у тому чи іншому об'єднанні громадян не допускається, крім випадків, передбачених законами України. Для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, зареєстровані громадські організації користуються правом: виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнових і немайнових прав, представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах, брати участь у політичній діяльності, у проведенні референдумів, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації, агітаційні заходи тощо)⁵.

Аналізуючи структуру механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина слід наголосити на тому, що однією зі складових цієї структури є гарантії такого забезпечення⁶. Розрізняють загальносоціальні та юридичні (правові) гарантії забезпечення прав і свобод. Правові гарантії поділяють на міжнародні, нормативні й організаційні. До організаційних гарантії включають систему організацій, які здійснюють правову діяльність щодо забезпечення прав людини. Різновидом правових гарантії є конституційні гарантії. Вони закріплюють умови і засоби забезпечення конституційних прав і свобод, включаючи і конституційне право громадян України на мирні зібрання. Метою діяльності державних інституцій і суб'єктів громадянського суспільства із забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання є створення умов і використання засобів здійснення названого конституційного права.

На сьогодні не існує єдиного розуміння системи державних органів та посадових осіб, на яких покладається обов'язок утвердження і забезпечення конституційних прав громадян, у тому числі й конституційного права, яке досліджується. Наприклад, В.І. Антипов у науково-практичному коментарі до Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. виділяє систему органів і посадових осіб, обов'язок яких забезпечувати конституційне право на звернення, як одну з головних. До них він відносить суди (Конституційний Суд України і суди загальної юрисдикції), органи контролю-ревізійної служби, народних де-

путатів України тощо. Спробу назвати систему державних органів і посадових осіб, які забезпечують конституційне право на мирні зібрання, зробив В.В. Кравченко. Він серед органів держави, які забезпечують конституційні права і свободи, включаючи і право на мирні зібрання, називає главу держави (Президента України), органи парламентського контролю (Верховну Раду, Уповноваженого з прав людини), судові органи (Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції)⁷.

Звертаємо увагу на те, що державні органи мають як спільні, так і специфічні риси. Спільними тут є: статутно-правовий характер, участь у реалізації завдань та функцій держави, державно-владний характер повноважень, загальні принципи організації та діяльності тощо, які зумовлюють єдність системи органів державної влади України. Специфічними ознаками є: обсяг компетенції, порядок формування, організаційні й правові форми діяльності тощо. До того ж державні органи і органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти громадянського суспільства мають відповідні підсистеми.

Як бачимо, забезпечення конституційних прав, у тому числі й права на мирні зібрання, характеризується системним характером органів державної влади та розподілу відповідних повноважень між ними. Тобто забезпечувати конституційне право на мирні зібрання покликаний цілий державний апарат, і кожна його окрема складова у відведених для неї законом межах.

Розглянувши пропозиції науковців щодо поняття забезпечення конституційного права, ми дійшли висновку, що ознаками названого права, на нашу думку, є: а) діяльність міжнародних і внутрішніх українських структур держави і громадянського суспільства щодо забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання; б) закріпленість міжнародними нормами і внутрішнім національним правом такої діяльності; в) спрямованість на створення сприятливих умов, охорону, захист і поновлення конституційного права громадян України на мирні зібрання; г) гарантування здійснення конституційного права громадян України на мирні зібрання.

Аналіз названих ознак дав можливість визначити поняття забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання. Це – закріплена нормами міжнародного і національного права діяльність міжнародних і внутрішніх українських державних органів і суб'єктів громадянського суспільства, що спрямована на створення сприятливих умов, охорону та захист і поновлення конституційного права громадян України на мирні зібрання з метою гарантування їх здійснення.

Проналізувавши доктринальні джерела та проекти законодавчих актів, вважаємо, що зміст забезпечення конституційного права на мирне зібрання має включати в себе: а) створення сприятливих умов для здійснення конституційного права громадян України на мирні зібрання; б) охорону названого конституційного права від можливих правопорушень; в) його захист у разі, коли є факт правопорушення; г) відновлення порушеного конституційного права громадян України на мирні зібрання і відшкодування завданих збитків.

1. *Авер'янов В.В.* Забезпечення прав людини у сфері виконавчої влади // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – Т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності. – С. 283–285. 2. *Волинка К.Г.* Забез-

печення прав і свобод особи (поняття) // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – Т.П: Права людини у контексті поліцейської діяльності. – С. 265. 3. *Олійник А.Ю.* Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. – К.: Алерта: КНТ: Центр навчальної літ-ри, 2008. – 472 с. 4. *Про порядок організації і проведення мирних заходів: проект Закону України від 6 травня 2008 р. – № 2450.* 5. *Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. – № 4572-VI.* 6. *Волинка К.Г.* Забезпечення прав і свобод особи (структура механізму) // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – Т.П: Права людини у контексті поліцейської діяльності. – С. 269–270. 7. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: Навчальний посібник. – 3-є вид., виправл. та доп. – К.: Атіка, 2004. – С. 150-152.

УДК

І. О. ЗАЙЦЕВА

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ СТАТУТНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Присвячено теоретико-методологічним аспектам інституту статутного права в місцевому самоврядуванні України. Розкрито сутнісні ознаки та обґрунтовано структурні, змістовні та функціональні характеристики інституту статутного права в місцевому самоврядуванні України. Встановлено джерела та форми статутного права в місцевому самоврядуванні України та обґрунтовано основні організаційно-правові закономірності його розвитку.

Ключові слова: статутне право, нормативно-правова основа територіальної громади, статут територіальної громади, соціально-правове управління, громадянська правосвідомість.

Zaitseva I. A. Organizational and legal support for the municipal statutory normativity in Ukraine: current state and prospects of development

Посвящена теоретико-методологическим аспектам института уставного права в местном самоуправлении Украины. Раскрыты сущностные признаки и обоснованы структурные, содержательные и функциональные характеристики института уставного права в местном самоуправлении Украины. Установлены источники и формы уставного права в местном самоуправлении Украины и обоснованы основные организационно-правовые закономерности его развития.

Ключевые слова: уставное право, нормативно-правовая основа территориальной общины, устав территориальной общины, социально-правовое управление, гражданское правосознание.

Zaitseva Iryna O. Organizational and legal support for the municipal statutory regulation in Ukraine: current state and prospects of development

The article is devoted to theoretical and methodological aspects of statutory law in the local government of Ukraine. Grounded structural, content and functional characteristics of

© ЗАЙЦЕВА Ірина Олександрівна – здобувач Маріупольського державного університету